

РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

У статті на базі статистичних даних досліджено процеси розвитку малих підприємств Полтавської області в умовах реформування податкового законодавства. Проведено аналіз стану розвитку сектору малих підприємств у Полтавській області, визначено вплив єдиного податку на формування доходів місцевого бюджету та його зв'язок з розвитком підприємництва даного регіону.

Ключові слова: малі підприємства, податкова реформа, потенціал розвитку підприємств.

O. Y. SHUMEIKO, Y. A. PRUDKA

Poltava Yuri Kondratyuk National Technical University

THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF SMALL BUSINESSES OF POLTAVA REGION DURING THE REFORM OF THE TAX LEGISLATION IN UKRAINE

Basing on the statistical data the article carries out the complex analysis of the small business of Poltava region current state. Taxation affecting its development is analyzed. There is the analysis of the small regional business. The part of a single tax revenues of the local budget and its influence on the small regional business development are investigated.

Keywords: small enterprises, the tax reform, potential of development of the enterprises.

Вступ

Діяльність малих підприємств становить важливу складову цивілізованого ринкового господарства та проявляється у значному секторі малого підприємництва. Вона надає ринковій економіці певну гнучкість, має потужний антимонопольний потенціал, служить джерелом формування Державного та місцевих бюджетів. У країні, що розвивається і має швидкоплинну та нестабільну економічну ситуацію, необхідність розвитку малих підприємств є першочерговою. Такі підприємства досить швидко реагують на зміни зовнішнього середовища, дають змогу оцінити сьогоденну ситуацію в країні, застосовувати нові технології у виробництві, в решті-решт – їх розвиток сприяє створенню нових робочих місць. В той самий час нестабільність правового забезпечення, недостатність ресурсів робить малі підприємства більш уразливими. Ефективність функціонування малих підприємств, їх розвиток великою мірою визначаються рівнем оподаткування їх діяльності. Фіскальна система із запровадженням нових законів може забезпечити розширення та розвиток сектору малого бізнесу та зменшити ризики нових підприємців. Особливої актуальності ця сфера наукових досліджень набуває нині, оскільки в Україні відбувається широкомасштабна податкова реформа.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що поміж сучасних вітчизняних науковців, які досліджують проблеми розвитку малих підприємств, необхідно відзначити таких, як В. Блонську, З. Варналія, В. Виговську, Л. Воротіну, С. Дригу, Й. Петровича, О. Стороженка та інших. Питання застосування спрощеної системи оподаткування освітлені в працях таких вітчизняних вчених, як Н. Білова, І. Зоріна, А. Василенко, Н. Хоцянівська та ін. Вивченню державної підтримки малого підприємництва належить низка публікацій українських вчених: З. Варналія, А. Мокія, О. Солоїда, О. Чиж та ін.

Постановка завдання

Метою статті є дослідження тенденцій розвитку малих підприємств в Полтавській області в залежності від внесених змін щодо оподаткування їхньої діяльності. На цей час, у науково-практичній літературі дане питання не знайшло широкого відображення, у зв'язку з чим і виникла потреба його розгляду.

Викладення основного матеріалу

Українським законодавством передбачено декілька організаційних форм підприємницької діяльності, у тому числі і у формі підприємства, тобто господарської організації – юридичної особи, створеної відповідно до Цивільного кодексу України та зареєстрованої в установленому законом порядку.

Розвиток сектору малого підприємництва потребує визначення критеріїв для розмежування суб'єктів господарської діяльності за розмірами. Згідно з діючим законодавством підприємства залежно від кількості працюючих та обсягу доходів можуть належати до суб'єктів малого підприємництва (у тому числі до суб'єктів мікропідприємництва), середнього або великого підприємництва.

Суб'єктами малого підприємництва є юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України [1].

Відповідно до Господарського кодексу у складі юридичних осіб – суб'єктів малого підприємництва виділяються суб'єкти мікропідприємництва, у яких відповідні показники не перевищують 10 осіб та 2 мільйона євро [1].

На думку О.В. Солоїда, підтримка малих підприємств є одним з пріоритетів державної політики, однак, зважаючи на сутність проблем, пов'язаних із здійсненням їх господарської діяльності, на сучасному етапі її метою повинно стати забезпечення більшої дієвості програмних задач розвитку цього сектора економіки [2].

Природа малого бізнесу характеризується тим, що цей сектор значно швидше реагує на зміни ринкової кон'юнктури, і навіть в умовах розвинутої конкуренції він може виявити і заповнити вільну ринкову нішу, розробити і ефективно впровадити новий асортимент продукції і послуг, що користуються попитом. У повній мірі це стосується малих і мікропідприємств.

Рівень розвитку малих підприємств характеризує ступінь реалізації сектором малого бізнесу його функцій в національній економіці й визначається його місцем в структурі національної економіки, показниками його стану у зіставленні з аналогічними показниками в розвинених країнах [3]. Так на підставі статистичних даних можна сформулювати уявлення про рівень розвитку малих підприємств в Україні. Якісні показники розвитку малих підприємств по Полтавській області у співставленні з аналогічними даними по Україні за 2006-2012 роки наведені у таблиці 1.

Як видно з таблиці, з 2007 по 2012 рік кількість малих підприємств на 10 тис. наявного населення по Україні зменшилася з 84 до 73 одиниць. Аналогічна динаміка показника спостерігалася і по Полтавській області – у 2012 році значення показника на 10 тис. наявного населення склало 62 малих підприємств проти 72 у 2009 році. У структурі суб'єктів господарювання частка малих та мікропідприємств щодо загальної кількості підприємств збільшується як по країні в цілому так і по Полтавській області. Однак такі зміни демонструє тільки 2012 рік (рис.1).

Отже, можна висновувати, що відбувається значне скорочення кількості малих підприємств, хоча процедура реєстрації стала значно простішою. Так, за даними дослідників, якщо в 2004 році вона займала у середньому 40 днів, у 2008 – 27, то вже в 2013 році реєстрація займає 22 дні.

Більше ніж вдвоє скоротилася і сама кількість процедур в 2013 році, порівняно з 2004 (7 та 15 відповідно). Найбільшим досягненням поточного року, що підняло Україну на 50 позицію з 116 у світовому рейтингу, стало усунення величини мінімального оплаченого капіталу (% валового доходу на душу населення) з 121,5 до 0,0 (порівняно з 2004 роком) [4].

Таблиця 1

Основні показники діяльності малих підприємств в Україні та Полтавській області за 2006–2012 роки [4, 5]

Показники	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Кількість малих підприємств на 10 тис. наявного населення по Україні, од.	72	84	79	82	70	70	73
Кількість малих підприємств на 10 тис. наявного населення по Полтавській області, од.	57	70	69	72	56	57	62
Кількість найманих працівників малих підприємств у % до загальної кількості найманих працівників по Україні	23,5	24,3	24,7	25,6	25,8	25,8	25,7
у розрахунку на одне підприємство	6	6	6	6	6	6	6
Кількість найманих працівників малих підприємств у % до загальної кількості найманих працівників по Полтавській області	21,9	22,8	23,1	23,6	23,5	23,0	22,7
у розрахунку на одне підприємство	7	6	6	5	7	6	6
Питома вага прибуткових підприємств у загальній кількості по Україні (за фінансовими результатами до оподаткування), %	66,3	67,2	62,7	60,1	58,6	65,0	- ¹⁾
Питома вага прибуткових підприємств у загальній кількості по Полтавській області (за фінансовими результатами до оподаткування), %	67,1	70,6	67,6	64,8	58,6	68,8	- ¹⁾

1) Офіційні дані відсутні

Але чи покращує простий вхід підприємств на ринок здійснення його діяльності, чи створило збільшення кількості малого бізнесу більш сприятливі умови для свого існування?

Створення нових підприємств передбачає створення нових робочих місць. Згідно зі статистичними даними починаючи з 2007 року і до сьогодні, відбуваються процеси зниження кількості найманих працівників на малих підприємствах як по країні в цілому, так і по Полтавській області, що зображено на рис. 2.

Це можна було б пояснити зниженням загальної чисельності економічно активного населення, але згідно зі статистичними даними, в Полтавській області з 2007 року кількість безробітних (за методологією МОП) зросла з 48,8 тис. осіб до 61, 2 тис. осіб у 2012 році [6]. Отже, спадає на думку, що причиною

«незайнятості населення» є недостатність фінансів підприємства для розширення персоналу, через що відбувається перенавантаження одного працівника, погіршується діяльність підприємства в цілому.

Оцінюючи дані рис.3, можна виявити тенденцію до зменшення частки реалізованої продукції малих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції як по Україні так і в області, хоча й вона і зросла у 2012 році та склала 14,2%, що на 0,6 % більше від попереднього року.

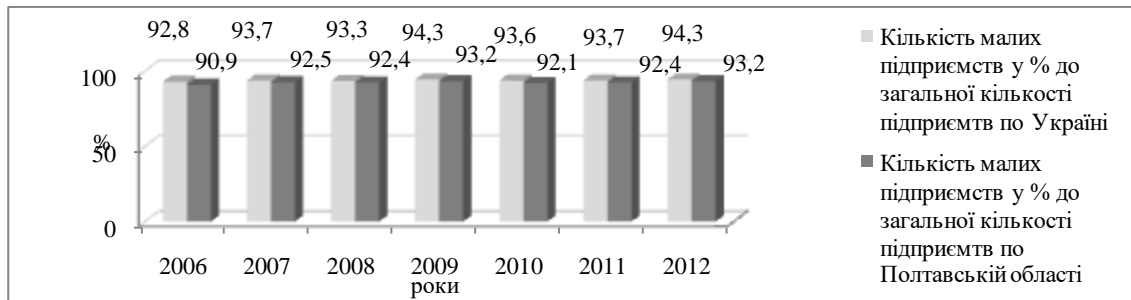

Рис. 1. Кількість малих підприємств у % до загальної кількості підприємств

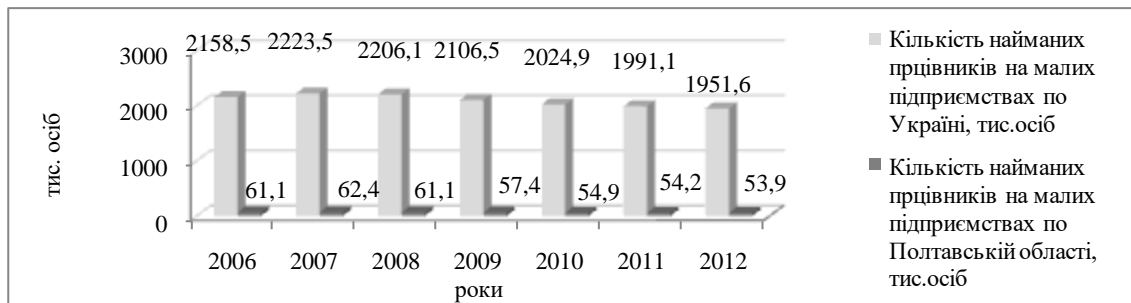

Рис. 2. Кількість найманих працівників на малих підприємствах

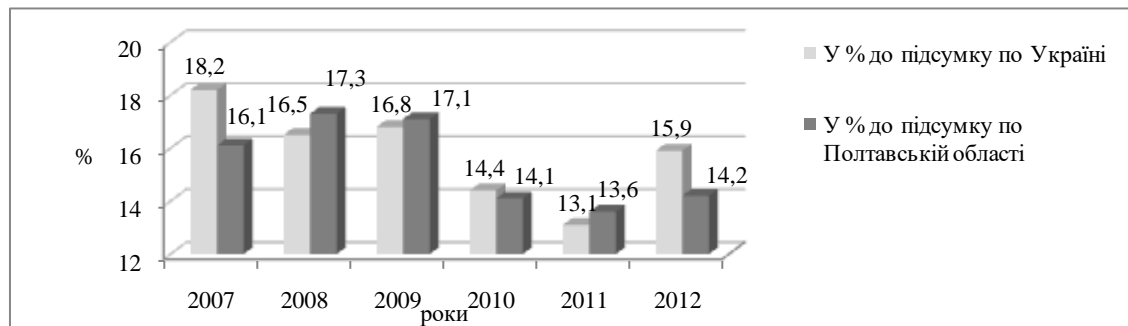

Рис. 3. Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) малих підприємств у діючих цінах відповідних років (без ПДВ та акцизу) у % до загального обсягу реалізації продукції (робіт, послуг) по Україні та по Полтавській області

Обсяг реалізованої продукції прямо пов'язаний з обсягом виробництва і є важливим результативним показником діяльності підприємств. Від нього залежить обсяг випуску продукції наступного періоду, що в свою чергу впливає на економічні результати суспільства в цілому. Зменшення обсягу випуску підприємств може бути обумовленим не тільки через зниження самої кількості малих підприємств по області, але й високим рівнем оподаткування, адже вони не мають змоги залучати значні кошти для забезпечення свого існування.

Щодо визначення головної проблеми успішного функціонування, то самі підприємці вказують саме на недостатній розвиток законодавчої бази, податкової системи. Формування системи оподаткування, яка буде сприяти підвищенню конкурентоспроможності національної економіки та забезпеченню стабільного економічного розвитку підприємств є головною метою податкової політики. Чи не основним гальмом розвитку малих підприємств є високий рівень оподаткування та нестабільна податкова система. В Україні щодо малих підприємств може бути застосована спрощена система оподаткування. Світовий досвід переконує, що пільгове оподаткування малого підприємництва виправдане і з економічної, і з соціальної точки зору. Поширеною у світі є практика повного звільнення від податків новоутворених малих підприємств на досить тривалий час.

Єдиний податок відповідно до Податкового кодексу України, який набув чинності у 2011 році, віднесено до складу місцевих податків. Відповідно до положень нової редакції Бюджетного кодексу перелік надходжень бюджету розвитку розширено, а обсяги надходжень до нього значно збільшено за рахунок перш за все єдиного податку для суб'єктів малого підприємництва, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування [7].

Об'єктом оподаткування при сплаті єдиного податку на підприємствах є їх оборот.

Згідно зі ст. 291.4 Податкового кодексу, юридичних осіб - платників єдиного податку поділено на дві групи залежно від середньооблікової кількості працівників та річного обсягу доходу:

- четверта група – суб'єкти господарювання, у яких протягом календарного року середньооблікова кількість працівників не перевищує 50 осіб та обсяг доходу не перевищує 5 млн. грн.;

- шоста група – суб'єкти господарювання, у яких обсяг доходу не перевищує 20 млн грн [8].

Ставка податку для малих та мікропідприємств складає 3% та 5% від доходу залежно від того є він платником ПДВ чи ні. Дана ставка дійсна для річного обороту, що не перевищує 5 млн. грн. Для юридичних осіб шостої групи ставка податку становитиме відповідно 5% і 7%. Такий вид спрощеної системи оподаткування, запровадженої з 1 січня 2012 року, має забезпечувати баланс інтересів – доступне існування малих та мікропідприємств та достатній обсяг доходів місцевих бюджетів.

За твердженням А.Ю.Чиж, одним з найважливіших критеріїв, що характеризують стан фінансової стійкості країни і її окремих регіонів, є рівень збирання податків. Він відображає ефективність функціонування всієї податкової системи. В забезпеченні фінансової безпеки виникає проблема визначення безпечного рівня збирання податків, в межах якого державні органи мають можливість акумулювати в своїх руках необхідний обсяг фінансових ресурсів і своєчасно реагувати на виникаючі погрози безпеці [9].

Виявлення взаємозв'язку між реформуванням господарського та податкового законодавства і розвитком малих підприємств в Полтавській області протягом певного часового проміжку (2007–2012 рр.) дає змогу оцінити картину більш повно. У таблиці 2 можна прослідкувати зміну питомої ваги єдиного податку в загальному обсязі доходів до місцевих бюджетів області.

Таблиця 2

Показники виконання місцевих бюджетів Полтавської області за 2007–2012 роки [10]

Роки	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Доходи місцевих бюджетів області, млн грн.	1730,7	2234,3	2210,3	2591,4	3291,1	3994,6
Єдиний податок на підприємницьку діяльність з юридичних осіб, млн грн.	20,1	21,7	17,9	19,9	21,7	31,9
Частка єдиного податку до загального обсягу доходів місцевих бюджетів області, %	1,16	0,97	0,81	0,77	0,66	0,8

Беручи до уваги ці дані, можна стверджувати що з 2007 по 2010 рік єдиного податку знижував свою частку у формуванні доходів місцевих бюджетів з 1,16 % до 0,77%. Зі стартом у 2011 року податкової реформи, частка надходжень до бюджету Полтавської області за рахунок єдиного податку з юридичних осіб продовжувалася зменшуватися, однак, уже у наступному році після внесення змін до Податкового кодексу України, вона зросла з 0,66% до 0,8%. Таке підвищення є позитивним, адже відбувається більше наповнення місцевих бюджетів без зростання податкового навантаження на підприємства-спрошенців.

Аналіз економічного стану та рівня розвитку малих підприємств дозволяє стверджувати, що податкова реформа, яка з набуттям чинності Податкового кодексу почалася в Україні 2011 року, має неоднозначний вплив на показники розвитку малих та мікропідприємств. Очевидне збільшення кількісних параметрів розвитку малого бізнесу в країні не призвело до суттєвого покращення якісних показників – частки малих підприємств у загальному обсязі реалізації продукції (робіт, послуг); частки працівників, що працюють на малих підприємствах щодо загальної кількості найманих працівників. Незважаючи на те, що частка малих підприємств, які працюють прибутково у 2011 році збільшилася, в цілому вони працюють нерентабельно.

Висновок

В результаті дослідження можна стверджувати, що на сучасному етапі розвитку малих підприємств у Полтавському регіоні до 2012 року спостерігалася стійка тенденція до падіння економічної активності. Але у 2012 році відбувається значне покращення показників. За рахунок раціональної ставки єдиного податку відбувається процес наповнення місцевих бюджетів області, не перешкоджаючи цим розвитку малих суб'єктів господарювання. Таким чином підвищується ефективність і збалансованість податкової системи та укріплюється фінансова основа місцевого самоврядування. Захист, підтримка та допомога з боку держави є основними для розвитку малого бізнесу, адже сама держава формує умови його існування самим тільки зменшенням податкової навантаження.

Література

1. Господарський кодекс України : за станом на 27.05.2012 р. / Верховна рада України. Кодекс

України. Закон. Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

2. Солоїд О.В. Концепція підтримки конкурентоспроможності малих підприємств / О. В. Солоїд // Вісник Хмельницького національного університету. Хмельницький. – 2011. – № 6. – Т. 4 – С. 106–109.

3. Герасимчук В.І. Малий та середній бізнес як сфера зайнятості: методологія, аналіз, проблеми розвитку / Герасимчук В.І. – К. : УІСД, 2002. – 116 с.

4. Статистичний щорічник України за 2012 / [за ред. О. Г. Осауленка]. – К. : ТОВ «Август-трейд», 2013 – 552 с.

5. Діяльність суб'єктів малого підприємництва: статистичний збірник / [за ред. І. М. Жук]. – К. : ТОВ «Август-трейд», 2012. – 190 с.

6. Doing Business 2013. Smarter Regulations for Small and Medium-Size Enterprises [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2014>

7. Ярошенко Ф.О. Науково-практичний коментар до Бюджетного кодексу України / Ярошенко Ф.О.– К. : ДП «Видавництво «Зовнішня торгівля», 2010. – 592 с.

8. Податковий кодекс України : за станом на 27.05.2012 р. / Верховна рада України. Кодекс України. Закон. Кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/ed20120612>

9. Чиж А. Ю. Вплив податкового контролю на економічну безпеку регіону / А.Ю. Чиж // Вісник Хмельницького національного університету. – Хмельницький, 2011. – № 2. – Т. 3. – 2011. – С. 143–145.

10. Звіти про виконання бюджету області ГУДКСУ в Полтавській області. Звіти за минулі роки [Електронний ресурс] : Департамент фінансів Полтавської ОДА. Офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://finpl.gov.ua/zvituvukonannya/zvitumunuli/2012>

References

1. Verhovna rada Ukrainy “Gospodarsky kodeks Ukrainy” (05. 27. 2012). – URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

2. Soloyd O. V. Konceptija pidtrimki konkurentospromozhnosti malih pidpriemstv. Visnyk Khmelnytskogo natsionalnogo universytetu. Economical science. Khmelnytskyj, 2011, pp. 106–109

3. Gerasimchuk V.I. Malyj ta serednyj biznes yak sfera zajnyatosti: metodologiya, analiz, problemy rozvitku. Kyiv, 2002, 116 p.

4. Statistical publication of Ukraine 2012. Ed. by O. G. Osaulyenko. Kyiv, “August-treid”, 2013, 552 p.

5. Activity of small enterprises 2011: statistical publication. Ed. by I. M. Zhuk. Kyiv, “August-treid”, 2012, 190 p.

6. The World Bank. “Doing Business 2013. Smarter Regulations for Small and Medium-Size Enterprises” URL: <http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2014>

7. Yaroshenko F. O. Naukovo-praktichnyy komentar do Budgetnogo kodeksy Ukrainy, Kyiv, “Zovnishnya torgivlya”, 2010, 592 p.

8. Verhovna rada Ukrainy “Podatkovyj kodeks Ukrainy” (05. 27. 2012.). – URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/ed20120612>

9. Chizh A. Yu. Vplyv podatkovogo kontrolju na ekonomichnu bezpeku regionu. Visnyk Khmelnytskogo natsionalnogo universytetu. Economical science. Khmelnytskyj, 2011, Issue 2, Part 3, pp. 143–145

Надійшла 17.01.2014; рецензент: д. е. н. Кузник Б. Я.